

**TA'LIM JARAYONIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI
PEDAGOG KASBIY KOMPETENTLIGINI OSHIRISH**

S.H.Xasanov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti talabasi

Ilmiy rahbar

S.Sh.Rasulov

TIPU “Axborot texnologiyalari va aniq fanlar” kafedrasida dotsenti

E-mail: s_rasulov@tipu.uz, s_xasanov@tipu.uz

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni, raqamli ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim, elektron platformalar, internet resurslari hamda veb-texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, pedagoglarning axborot madaniyatini rivojlantirish, universal kompyuter savodxonligini shakllantirish, ijodiy va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirish orqali dars samaradorligini oshirish masalalari o'rganilgan. Maqolada axborot texnologiyalarining ta'lim sifati va pedagog faoliyati samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, pedagog kasbiy kompetentligi, raqamli ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta'lim, internet resurslari, elektron ta'lim platformalari, innovatsion texnologiyalar, multimedia vositalari, ta'lim samaradorligi, axborot madaniyati, kompyuter savodxonligi.*

KIRISH

Bugungi kunda jahonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi barcha sohalar qatori ta'lim tizimiga ham tub o'zgarishlar olib kirmoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish, pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda ta'lim sifatini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bois O'zbekistonda global axborot va ta'lim makoniga integratsiyalashuvga qaratilgan yangi ta'lim tizimi bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etilmoqda. Mazkur jarayon yoshlarning zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallashi, axborot jamiyatida faol ishtirok etishi hamda raqobatbardosh mutaxassis bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Hozirgi davrda kompyuter texnologiyalari, internet resurslari, elektron ta'lim platformalari va masofaviy ta'lim tizimlari o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ushbu texnologiyalar pedagoglarga darslarni interaktiv tashkil etish, multimedia vositalaridan samarali foydalanish, o'quv materiallarini tezkor yetkazish va ta'lim samaradorligini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagogning kasbiy mahoratini rivojlantirish, ijodiy va innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

O‘zbekistonda olib borilayotgan davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ham yosh avlodni har tomonlama yetuk, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan barkamol insonlar sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Bu esa pedagoglardan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini puxta egallashni, ularni ta‘lim jarayonida samarali qo‘llashni hamda o‘z kasbiy kompetentligini muntazam rivojlantirib borishni talab etadi.

Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarning ta‘lim sifatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bugungi kunda ta‘lim tizimida faoliyat olib borayotgan pedagogdan nafaqat o‘z fanini mukammal bilish, balki zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalana olish ham talab etilmoqda. Zamonaviy pedagog o‘z faoliyatida ijodkor, izlanuvchan, tahlil qila oladigan hamda o‘z ustida muntazam ishlaydigan mutaxassis bo‘lishi zarur. Shu bilan birga, u dars jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etishi, mavjud metodik kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqishi lozim. Pedagog faoliyatining samaradorligi ko‘p jihatdan uning kasbiy kompetentligini doimiy ravishda rivojlantirib borishiga bog‘liqdir.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotchilar tomonidan elektron ta‘lim resurslari, masofaviy ta‘lim, multimedia vositalari, internet platformalari va raqamli texnologiyalar pedagoglarning kasbiy mahoratini rivojlantirishda samarali vosita sifatida e‘tirof etilgan. Ayniqsa, interaktiv metodlar va raqamli platformalarning qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilim olish faolligini oshirish bilan bir qatorda pedagogning ijodiy yondashuvini ham rivojlantiradi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagoglarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompetentligini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevraldagi Farmoni bilan tasdiqlangan 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ta‘lim tizimini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan [1,2].

Shuningdek, ta‘lim muhitini zamonaviy axborot texnologiyalari asosida shakllantirish O‘zbekistonda davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Bu borada yangi avlod mutaxassislarini tayyorlashga xizmat qiladigan innovatsion ta‘lim tizimini yaratish, ta‘lim sifatini oshirish, ilmiy-pedagogik salohiyatni rivojlantirish hamda undan samarali foydalanish asosiy vazifalardan biri etib belgilangan. Shu sababli ta‘lim jarayoniga kompyuter texnologiyalari, elektron resurslar va internet tizimlarini keng joriy etish orqali pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

“Ta’lim jarayonida axborot texnologiyalari orqali pedagog kasbiy kompetentligini oshirish” mavzusidagi tadqiqot metodologiyasi ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali pedagoglarning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishga qaratiladi. Tadqiqot davomida ta’lim jarayoniga oid ma’lumotlarni yig’ish, tahlil qilish, tizimlashtirish va qayta ishlash usullaridan foydalaniladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, axborot madaniyatini shakllantirish hamda ijodiy fikrlashini takomillashtirishning muhim vositasi hisoblanadi. Shu bilan birga, o’qituvchilarda kompyuter savodxonligini rivojlantirish, internet resurslaridan foydalanish, elektron ta’lim vositalarini qo’llash va axborotni qayta ishlash ko’nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari asosida o’qituvchining pedagogik va kasbiy faoliyatidagi o’rnini quyidagilar belgilab beradi:

✓ ta’limning texnologik asosini zamon talablari darajasida rivojlantirish bilan bog’liq bo’lgan murakkab jarayon yengillashadi;

✓ dars jarayonini zamonaviy texnik vositalar asosida tashkil etish uchun maxsus ko’nikma va malakalar shakllantiriladi;

✓ ta’lim jarayonida o’quvchining mustaqil faoliyati takomillashadi, dars jarayonining samaradorligi o’qituvchidan o’quvchiga ko’chadi;

✓ o’qituvchilarning axborotni bilish qobiliyati uning kasbiy va pedagogik faoliyatida samarali qaror qabul qilishga imkon beradigan fanlarga oid bilimlarini tashkil qilishning maxsus turi sifatida namoyon bo’ladi.

O’qituvchilardan kompyuter yordamida ma’lumotlarni taqdim etishi, saqlashi, qayta ishlashi va uzatish usullarini bilishi, shaxsiy kompyuterda operatsion tizimlar, yordamchi dasturlar, internetdan ma’lumotlar olishi va uni taqdim eta olishligi talab etiladi. Shuning zaminida o’qituvchining axborot madaniyatini shakllantirish, ma’lum bir dunyoqarashini shakllantirishni, uning axborot texnologiyalaridan foydalangan holda pedagogik faoliyatni amalga oshirishi kerak bo’lgan bilim, ko’nikma va qobiliyat tizimiga ega bo’lishi taminlanadi, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish o’qituvchining kasbiy qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi, uning pedagogik madaniyatining chegaralarini kengaytiradi va kasbiy faoliyati samaradorligini shuningdek, ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari shakl va mazmunining rangbarangligi o’quvchining qiziqishi, imkoniyati va shaxsiy xususiyatlaridan kelib chiqib taklif etilayotgan holatlardan tanlash imkoniyatini beradi [3,4]

Asosiy maqsad-inson hayotining barcha sohalariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal kirib borishi va rivojlanishini ta’minlashdan iborat.

O’qituvchining kasbiy axborot madaniyati quyidagi mezonlar asosida shakllanib boradi:

✓ o’z kasbiy faoliyatiga tegishli axborotlarni olish, uni qayta ishlash va foydalanish metodlari va usullarini o’zlashtirishi;

✓ kompyuter savodxonligi va axborotni izlash malakasi, axborotdan foydalanish hamda baholash, kompyuter kommunikatsiyasi texnologiyalariga ega bo‘lish, pedagogik faoliyatning barcha sohalarida axborot texnologiyalari imkoniyatlarini egallash va foydalanishdan iborat axborot omilkorligi.

O‘qituvchining axborot qobiliyatini shakllantirishdagi shaxsiy-faoliyat yondashuvi kasbiy ishdagi texnologik o‘zgarishlarning darajasi va sifatiga bevosita bog‘liq bo‘lib, nafaqat "nima qilish kerak", balki "buni qanday qilish kerak" degan savolga ham javob berishga imkon beradi. Innovatsion usulda ishlaydigan o‘qituvchi quyidagi ishlarni bajarishi kerak, yani o‘quv jarayonini texnologik jihatdan rivojlantiradi va shuning natijasida modellashtiradi (talabalarning bilim olishini kuzatish, hamkasblar tajribasini) [4, 5, 6].

Hozirgi vaqtda o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi "hamkorlik tamoyillari" qurilishi kerak va ushbu vazifani bajarish uchun o‘qituvchi zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini yaxshi bilishi talab etiladi.

Hususan, ixtisoslashtirilgan o‘quv materiallarini ishlab chiqishda ta’limdagi haqiqiy vaziyatni hisobga olish zarur, bunda o‘qituvchilarning axborot texnologiyalardan foydalana olish darajasini ikki bosqichda tahlildan o‘tkaziladi:

1) ta’lim tizimida faoliyat olib borayotgan o‘qituvchilarning aksariyati kompyuterlarning zamonaviy dasturlaridan qay darajada foydalana olishi;

2) o‘qituvchilarning kompyuter tarmoqlari bilan ishlay olishligi.;

Shunday qilib, ta’lim tizimining didaktik samaradorligi, ta’limning har qanday ko‘rinishida ta’lim sifatini oshirish zamonaviy axborot-pedagogik va an’anaviy o‘qitish texnologiyalarini ilmiy asosda birlashtirish, shuningdek, talabalarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etadi.

O‘quv jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim va kognitiv faolligini oshirishga imkon beradi.

Bunda:

✓ o‘qituvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha o‘zlashtirishi va professionalligi, o‘qituvchining axborot jamiyatini shakllantirishi va rivojlantirishda o‘zining kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorligini aniqlash;

✓ axborot madaniyati innovatsion ta’lim muassasalari o‘qituvchilarning malakasini oshirishning strategik manbaiga aylanishi, shaxsiy-faollik xususiyatiga ega va pedagogik madaniyatni rivojlantirishga ko‘maklashadi;

O‘quv jarayonida yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘qituvchilarga interfaol suhbatni amalga oshirish orqali o‘quv jarayonini individuallashtirish va differentsiatsiya qilish, o‘quv faoliyati usulini mustaqil ravishda tanlash va o‘rganilayotgan ob’ektlarni kompyuterda vizual ravishda tanlash imkoniyatini beradi.[7, 8, 9].

Shunday tabaqalanishlarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar zamonaviy axborot texnologiyalarini talim va tarbiya jarayonida qo‘llay olishi va malakalarga ega bo‘lishlari kerak bo‘ladi. Bunda:

✓ axborotlarni saqlash, qayta ishlash, tarqatish va namoyish qilishni bilishi; ✓ ta’lim jarayonida amaliy masalalarni yechishda axborot tarmoqlarini qo‘llashi;

✓ masofaviy ta’lim elektron o‘quv-metodik resurslaridan foydalanishi;

- ✓ multimediali hujjal va loyihalarni yaranshni bilishi;
- ✓ kompyuter tarmoqlari orqali olinadigan axborot xizmatlari turlarini tavsiflashi;
- ✓ fanlarni o‘qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning maqsadi, mazmuni va vazifalarini bilishi;
- ✓ axborot texnologiyalarini o‘qitishda joriy etishning didaktik tamovillarini bilishi;
- ✓ axborot texnologiyalaridan darsdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etishi va uning mazmunini varata olishi:
- ✓ Internet ta’lim resurslari tog‘risida tasavvurga ega bo‘lishi;
- ✓ axborot va kommunikatsiya texnologiyalari tuzilmasi va ta’minotini; texnik va dasturiy vositalarini egallashi.

Bundan tashqari, masofadan turib o‘qitish shakli ta’lim tizimi o‘quvchi va o‘qituvchilarning shaxsiga yo‘naltirilgan muammolarini hal qilishda juda samarali bo‘lishi mumkin. Multimedia axborot vositalarini joriy etish natijasida o‘quv jarayonining samaradorligi o‘quvchining aqliy faoliyatiga o‘ziga xos ta’siri ortadi.

Tahlil. Natijada, multimedia tizimidan foydalangan o‘qituvchilarda innovatsion o‘quv jarayonidagi pedagogik faoliyatning mazmuni an’anaviylardan ancha farq qiladi. Birinchidan, multimedia kurslarini rivojlantirish juda murakkab bo‘lib, bu o‘qituvchidan maxsus ko‘nikmalarni, o‘qitish usullarini rivojlantirishni talab qiladi. Ikkinchidan, an’anaviy ta’limdan farqli o‘laroq, bunda o‘qituvchi markaziy boshqaruvchi vazifasini ado etadi va yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishni asta-sekin o‘zining individual ta’lim yo‘nalishiga tadbiiq etib boradi. Uchinchidan, multimedia tizimidan foydalangan holda o‘quv materialini taqdim etish o‘qituvchi va talaba o‘rtasida yanada faol va intensiv aloqalarni talab qiladi. To‘rtinchidan, dars texnologiyasining o‘zi ancha murakkab, chunki o‘qituvchi bir vaqtning o‘zida materialini taqdim qilishi, multimedia tizimining o‘rnatilishini boshqarishi, ekrandagi tasvirni kuzatishi va o‘quvchilar auditoriyasining emotsional holatidagi o‘zgarishlariga tezlikda munosabat bildirishi kerak bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shuni qayd qilish kerakki, ilm-fan va zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti ta’lim tizimida axborot va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etishni taqozo etadi. O‘qituvchilarning zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishi o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, bilimlarning amaliy ko‘nikmaga aylanishiga xizmat qiladi hamda ta’lim sifati va samaradorligini yuksaltiradi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar ta’lim jarayonini takomillashtirish, o‘quv materiallarini samarali o‘zlashtirish va pedagoqlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to‘g‘risidagi NIZOM” Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 824-son qaroriga 1-ilovala.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 22 yanvar 2018 yildagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha

Harakatlar strategiyasini “Faol tadbirkorlik, innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash yili” da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida” PF-5308 –sonli Farmoni.

3. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015.B. 203

4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: “Iste’dod” jamg‘armasi, 2008. B.180

5. Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях. – Москва: МГУ, 2018. С. 306

6. Васильева И.А., Осипова Е.М., Петрова Н.Н. Психологические аспекты применения информационных технологий // Вопросы психологии. 2002. – №3. С. 300-220-254.

7. R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova, K.O.Matnazarova, M.K.Shirinov, S.Hafizov. Umumiy pedagogika. - T.: «Fan va texnologiya», 2018.B. 530

8. Muxamadiev A.Sh. Audiovizual texnologiyalarning ta’limni tashkil qilishdagi roli haqida. // Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya tizimlarini samarali rivojlantirish istiqbollari Respublika ilmiy-texnik konferensiyasi ma’ruzalar to‘plami. 4-kism. - T., 2014. B.15-20

9. Abduqadirov Abdukaxxor Abduvaleyevich. Masofali o‘qitish nazariyasi va amaliyoti. monografiya / A. A. Abdukadirov, A. X. Pardaev; red. M. Sodikova. - T.: O‘zbekiston respublikasi fanlar Akademiyasi "FAN" nashriyoti, 2009.B.2 00